

No hay mal que por bien no venga

En torn a algunes imatges de la riuada

Vicente Sánchez-Biosca

I. Un depòsit cedit a la Filmoteca València amb el nom de José Vilar Sancho conté uns quants minuts de pel·lícula *amateur*, rodada en Súper 8 mm, en color, i datada el 14 d'octubre de 1957. Estos plans presenten un panorama certament impressionant de les aigües apoderant-se de la ciutat, encara que en alguns d'ells la gent ja pareix haver représ la seua activitat. Destrosses en els ampits i en els ponts, fang pertot arreu, llit replet d'aigües confuses i amenaçadores... La senzillesa del Súper 8 mm, la carència de so, el muntatge merament descriptiu, fan difícil sentir el dramatisme del que viu. Un altre bloc d'imatges, presumiblement rodades en la mateixa jornada, presenten una agitació major de l'operador que, donades les precàries condicions d'òptica i estabilitat de l'aparell, resulten més confuses i, no obstant, més inquietants: ora filma la càmera des de l'interior d'un vehicle, ora s'aproxima perillosament a les embravides aigües. Composen totes estes imatges un quadre, si se'm permet l'expressió, brut, testimonial i quasi directe. La seua fragilitat i immediatesa (valors en alça en el nostre univers audiovisual) hagueren d'haver-les catapultat a l'estatut de representació privilegiada de la riuada i material de recurs per a qualsevol muntatge públic fet sobre l'esdeveniment. No podem descartar l'existència (més que probable) d'altres films semblants. No obstant, no va ser este el metratge que va circular públicament. I seguix sense ser-ho.

II. El número 772 A del noticiari NODO, corresponent al 21 d'octubre de 1957, presentava un suplement especial que lluïa el títol de *Valencia inundada*. En un noticiari tan apàtic respecte a l'actualitat i amb una població encara aliena a la mentalitat televisiva, molt rellevant devia haver-se sentit la catàstrofe per a despertar de la seua letargia a eixe aparell informatiu, aleshores pràcticament sense competència audiovisual, del franquisme.¹ Generosos van ser els seus 3' 10" per a un noticiari la duració habitual del qual no sobrepassava els deu minuts. Generós igualment va ser el seu desplegament tècnic, que s'obria amb diversos plans aeris de la ciutat devastada. No va ser casualitat. L'edició B de la mateixa setmana (NODO preparava aleshores dos edicions setmanals, A i B) confirmava la magnitud del desastre i de la seua importància informativa amb un suplement titulat *Catástrofe en Valencia*. Idèntic desplegament tècnic, metratge abundant (3 minuts). En un noticiari que emmudia davant els conflictes que enlletgien la imatge del règim, que ometia els problemes de la societat espanyola amb un desvergonyiment inversemblant, sorprén l'arravatament informatiu, la urgència de la difusió de la catàstrofe. Per què?

pàgina anterior

Plaça de l'Ajuntament després de la primera riuada amb una camioneta en primer terme.

Primera riuada, ocorreguda en la nit del 13 al 14 d'octubre.

Gelatina de plata, negatiu 31. Fotografia d'Antoni Ferri.

¹ La televisió, que va començar les seues emissions en 1956, no abastava més que Madrid i els receptors eren escassíssims, per la qual cosa res es podia esperar, encara més en la mesura que, inclús molt més avant, va dependre de NODO per a les notícies que no transcorrien a Madrid.

En primer lloc, NODO, en la seua qualitat de noticiari, tenia on ubicar còmodament la notícia. Un gènere de catàstrofes naturals havia acompanyat al cine des dels seus primers balbujejos; és més, li proveïa de certa dosi d'espectacularitat i, en tals condicions, va ser company inseparable dels noticiaris des dels anys deu del segle passat. NODO ho va heretar i no va desaprofitar la seua càrrega d'atracció, la seua duresa documental ni el patetisme que generava la seua visió: volcans en erupció, inundacions, tifons o tempestes de neu... van tindre en el seu metratge l'atractiu del ritme i la intensitat de l'emoció. El seu titular habitual –«Estragos y catástrofes»– parlava a crits de la inexorable fatalitat de la naturalesa i de la seua crueltat amb el gènere humà.

Observem més de prop la primera notícia. «La furia de los elementos desencadenados sembró la ruina y la desolación sobre la hermosa y feliz ciudad mediterránea», entona dramàticament el locutor, una «catástrofe sin precedentes en el más rico vergel de España». Una música inquietantment dramàtica (en realitat, un bucle sonor repetitiu de la factoria NODO) acompanya les imatges. Ara bé, esta notícia de desaforada devastació en els seus primers compassos posseïx un contrapunt que s'imposa molt prompte, a saber: la ràpida mobilització de servicis d'auxili per part de «España entera», els esforços de solidaritat de la qual es veuen prompte coronats per la intervenció del govern que no pot per menys que protegir de la desgràcia a què va ser «la más pròvida despensa de España». La notícia està, doncs, construïda segons una estructura dual on el dolorós paisatge de l'arrancada dóna pas a la posada en marxa de les mesures de socors.

Esta estructura s'invertix simptomàticament en la segona notícia (772 B *Catástrofe en Valencia*). Si el recordatori inicial referix amb dramatisme com «las aguas anegan la hermosa y feraz cuenca de Valencia», el nucli de la notícia està representat per la visita de quatre ministres (els d'Agricultura, Indústria, Obres Públiques i Secretaria General del Moviment) que, en nom del Cap de l'Estat, es personen per a estudiar la magnitud de la catástrofe i posar en marxa les primeres mesures. I, així, es canten les labors de les forces armades, la Creu Roja espanyola i la «fraternal aportación de España entera» da-

vant d'una ciutat que pareix assolada, en cridanera metàfora bèl·lica, per «el más feroz de los bombardeos».

III. Si estes dos notícies projectades en els cines d'estrena durant la mateixa setmana es complementen entre si per a crear una imatge coherent que transitava des de la catàstrofe fins a la solidaritat nacional i la intervenció del govern per a la immediata reconstrucció, cal esperar dos setmanes perquè NODO tanque el seu bucle informatiu. És en el número 774 B (4-XI-1957), l'última (i apoteòsica) notícia del qual porta per títol *El Generalísimo en Valencia*. Amb els seus 3' 56", és la més extensa de les dedicades pel noticiari a les inundacions. En ella, el Cap de l'Estat «contempla la zona portuaria [...] y comparte así las horas angustiosas que vive la población ante el dolor de las víctimas causadas, de las vías rotas, de las acequias desbordadas, de los anegados campos, de las familias sin hogar y de los daños incalculables cuya repercusión alcanza a toda la vida de la ciudad.» I, en efecte, tenim la sensació que, en companyia de Franco, una mirada s'ha interposat en els desastres, una mirada observadora que, custodiada per les autoritats locals, estudia minuciosament la situació.

El vehicle oficial travessa ponts i avingudes sempre victorejat per entusiastes pobletans que no cessen d'aplaudir. La locució prossegueix: «El Jefe del Estado, que tantas veces recorrió el itinerario de la Valencia pujante y jubilosa, ahora se pone en contacto con este panorama de ruinas y desolación y puede percibir la angustia de la capital del antiguo Reino en sus habitantes y advertir las urgentes necesidades de la población.»

Lluny ens situen estes paraules i imatges de la catàstrofe, lluny sobretot del gènere amb què es va iniciar la primera notícia. Es tracta ara d'un «bany de multituds» en el que el Caudillo, amb els seus habituals viatges d'inauguració per la geografia nacional, acudix com a *chamán* a contemplar amb els seus propis ulls la catàstrofe, posant en joc i, al temps, extraient rendiment del seu carisma entre la població. I és precisament eixe caràcter populista el que subratllen els plans següents i no menys les paraules: «Franco toma contacto con las gentes y su visita adquiere carácter de gran emoción

porque, fuera de todo límite protocolario, desea conocer hasta su más honda entraña la extensión del drama. Ante el clamor que demandaba “Ayudadnos a levantar nuestros hogares”, el gobierno afirmó que a ellos llevaría la alegría y el bienestar. Prometió Franco la reconstrucción de la ciudad tras haber estudiado con las autoridades todos los problemas planteados en la capital del Turia y las rápidas y eficaces medidas puestas en marcha en este desolado paisaje.» Un estrany lliscament s’ha operat en el gènere de la notícia que mereix tota la nostra atenció.

No ho oblidem. Ens trobem a finals dels anys cinquanta, a una considerable distància de la fam canina pròpia de l’autarquia i la reconstrucció. Franco ja no és, en el discurs del règim i en el dels seus mitjans de comunicació, només un militar o un ideòleg. Sense abandonar per complet estes característiques, s’ha investit d’un hàbit nou: el de patriarca protector, paral·lel a la seua conversió en iaio, que jogueteja amb els seus néts en les platges i els filma amb la seua domèstica càmera de Súper 8 mm, quan no s’entrega a l’oci de les caceres i la pesca.² Vestir-se de paisà és, probablement, el seu millor èxit d’eixos anys; èxit que aconseguirà l’èxtasi en la dècada dels seixanta. I eixa és la metamorfosi que revela el text de la locució: «El Generalísimo, que ocupó siempre la primera línea en la Cruzada española, no ha perdido tampoco ni un solo minuto en la asistencia a esta ciudad, donde también sabrá ganar una nueva batalla el caudillo de todas las batallas y así lo han comprendido los valencianos que le recibieron con el máximo fervor y esperanza en medio de la ruina, el barro y la desolación.»

En suma, l’objecte de la seua presència no és testimonial, sinó carismàtic, curatiu: contemplar el que s’ha fet i el que queda per fer, tornant a la ciutat la seua vitalitat i la seua alegria. I els oficiants de NODO imprimixen a la notícia una música apoteòsica.

Una atenta mirada al muntatge revela, en efecte, l’oscil·lació entre l’aclamació pròpia dels «viajes del Generalísimo», en els que el poble victoreja, aplaudeix i festeja el seu líder, i la temptativa d’aproximació entre el Cap de l’Estat i les gents corrents, que no arriba a quallar per la rigidesa de l’entorn protocol·lari que rodeja Franco. Uns plans ubicats cap al final de la notícia, en la

² Em vaig ocupar d’esta metamorfosi de Franco des dels anys cinquanta a *Cine de historia, cine de memoria. La representación y sus límites* (Madrid, Cátedra, 2006, cap. segon).

llotja del peix, resulten especialment eloqüents de la voluntat que anima als artífexs del noticiari i també dels límits carismàtics que Franco posseïa entre la població. En l'interior d'un reduït recinte, Franco compartix l'espai d'uns humils i empobrits pescadors que donen mostres de desolació. Incapaç d'estretir el llaç humà, com hauria fet un heroi populista i humà, però igualment capturat en la urgència propagandística d'aproximació que els encarregats de la filmació li imposen, Franco es manté en una posició hieràtica, quasi congelada, sense participar en el patiment dels damnificats i, amb tot, sense comportar-se com un eficaç però distant home de poder.

És precisament eixa indecisió el que testimonia de la impostació del ritual, la voluntat del qual s'insinua i es frustra quasi al mateix temps. La voluntariosa temptativa de precipitar a Franco al mig, no d'unes masses aclamatòries, sinó d'uns representants humanitzats de les mateixes, fracassa estrepitosament. Col·locar a eixes pobres dones de pescadors tan prop de Franco i ser incapaç, a pesar de tot, de representar la seua trobada, constituïx un document valuósíssim sobre els límits carismàtics d'un líder que, sense cap dubte, posseïa a eixes altures un considerable pes popular. La càmera transita d'estes gents a Franco, rodejat de representants de l'autoritat que pareixen rebre la indicació de separar-se «per a la foto». Més mai aconseguiran els operadors (és de suposar que per a la seua major frustració) integrar Franco i les pescadores en el mateix enquadrament, perquè, tot seguit, eixa mateixa càmera retorna sobre les dones. El testimoni no pot ser més nítid: la distància es convertix en abisme.

Per subtil que parega, és este un detall clau per a entendre l'estranya dialèctica que es va produir durant la dictadura entre franquisme sociològic i fredor governamental del líder. La humanització del *chamán* tenia els seus límits i, de vegades, els documents visuals són, si s'analitzen minuciosament, els seus millors símptomes.

IV. No acabaran ací les imatges de la riuada. El mateix NODO insistiria en les referències a València en les setmanes següents, a manera de recaptacions benèfiques o d'al·lusions a cada moment que la patida ciutat aguaitava a l'ac-

tualitat nacional. I va haver-hi, clar està, dramàtics recordatoris que prelu-
diaven el magne canvi donat al curs del riu que es va conèixer amb Pla Sud.
Gens substancial afigen al tríptic que ací examinem que constituïx un au-
tèntic microrrelat ben rasclat de l'actitud informativa i propagandística del
règim en un moment en què el panorama internacional parlava dels moviments
de la guerrilla cubana, contemplats amb bons ulls, i la crisi, esta sí preocupant
i pròxima, d'Ifni.

El pivot de tota esta mecànica, garantia de l'interior i de l'exterior, va
ser de segur Franco, o, més exactament, la seua metamorfosi. Al setembre
de 1962, quan van tindre lloc les dramàtiques inundacions d'El Vallés, altres
mitjans de comunicació descarregarien el seu nervi modern. La campanya
radiofònica de la SER va constituir, en realitat, la primera activitat radiofònica
de Manuel Fraga en la seua qualitat de Ministre d'Informació i Turisme, que
va visitar Radio Barcelona la nit del diumenge 30 de setembre de 1962, i, per
la seua banda, Joaquín Soler Serrano, des d'esta mateixa emissora, va des-
plegar una intensíssima labor a favor dels damnificats que el va catapultar
a la fama. No cal ni dir-ho que NODO va contribuir a esta campanya multi-
mediàtica, amb la inevitable minva d'immediatesa, i la televisió va tindre
també el seu paper. S'anunciaven ja altres horitzons de què Fraga es perfi-
lava com a flamant ambaixador.

V. I eixos temps van vindre. Ben avançat el procés del que s'anomenaria Pla Sud,
que consistia a variar el curs del Túria cap al sud, traient-lo de la capital per a
evitar futures riuades, rve va dedicar un reportatge d'una hora de duració a l'es-
deveniment. Va ser realitzat amb la col·laboració de la Confederació Hidro-
gràfica del Xúquer i la seua direcció va anar a càrrec de Ricardo Blasco. El seu
títol era inequívoc: *Un río cambia de cauce* (1965). Després d'una poètica expo-
sició de les excel·lències valencianes, no exempta de tòpics, i un breu recorregut
històric d'estil didàctic, el reportatge recupera les conegudes i devastado-
res imatges de la riuada procedents del NODO, les munta amb les de la intervenció
de Franco i els seus ministres (idèntic origen), fent especial insistència en la vi-
sita del Generalíssim a València i les mesures immediates que el Consell de Mi-

nistes va prendre per a solucionar de manera definitiva el risc de noves catàstrofes. Fins este moment, es tracta d'una mescla dignament resolta de reportatge retrospectiu, film didàctic i apologia del règim. No obstant, una vegada conclòs este discurs, el reportatge canvia sorprenentment de to.

És llavors quan trobem, al compàs d'una inexorable música futurista, una veritable simfonia del *desarrollismo*. La tecnologia pren sobtadament el relleu dels discursos de solidaritat i carismàtics, la més variada maquinària irromp davant dels nostres ulls perforant el sòl, transportant arena o pedra, dinamitant terrenys i edificis que entren en el nou traçat del llit; la locució apel·la a la base científica, minuciosa, experimental, que presidix cada pas donat per la Confederació Hidrogràfica en el nou projecte. Un llenguatge de xifres i volums satura la informació fent-se passar, com va ser de rigor en els anys seixanta, per rigor i neutralitat. Per a mostra bé val un botó: «Cuando se haya terminado esta obra, se habrán colocado tres millones de toneladas de piedra. Para hacernos cargo de lo que esta cifra significa pongamos un ejemplo: toda esa roca cargada sobre camiones supondría una fila de 2.000 Km de longitud.» Sobra el comentari.

Llenguatge este, com es veu (i a banda del ridícul de l'exemple), sense emoció, però més eficaç per a una època que es vol tecnocràtica, pragmàtica i de *crepuscle de les ideologies*, com titularia Gonzalo Fernández de la Mora el seu cèlebre i programàtic llibre precisament en 1965. I si el pare és músic, el fill és ballador. Què millor àmbit de difusió que la televisió per a este discurs? Una televisió que, aclarim-ho, també posseïa els seus codis, tan diferents del noticiari cinematogràfic: les intervencions dels responsables de l'obra, dels agricultors i dels propis obrers que es manegen un bolquet o una excavadora... tot, segons pareix, contribuïx al dinamisme, a més de la popularitat, d'una obra que està presta a complir-se. Un ritme nou, veloç, una exhibició tecnològica que sepulta en l'oblit els temps de l'autarquia, una fe científica i ingenierística i nombrosos testimonis directes. Una nova època s'albira en l'horitzó: només Franco –con va dir encertadament Juan Goytisolo per a un altre propòsit– no canviava, si bé el seu carisma il·luminava ara des de la prudent distància, i no amb la seua presència activa, l'obra dels seus eficaços tècnics.

VI. En 1957, quan la riuada assola València, Espanya està entre dos aigües, si se'ns permet una al·lusió de dubtós gust: lluny de la fam canina i dels mitjans de propaganda integristes (el proteccionisme de consciències de què va parlar en alguna ocasió Manuel Vázquez Montalbán), mes també distant d'eixa era dels mitjans de comunicació moderns que va inaugurar Manuel Fraga en 1962. Entre la peresa informativa de NODO durant els cinquanta, inclús quan s'imposa a si mateix agilitat informativa, i la lleugeresa televisiva de mitjan dels seixanta no sols hi ha un lliscament de mitjans de comunicació; hi ha, en el nostre país, un canvi de llenguatge que ho invadix tot, les llars i els despatxos, les fàbriques i les pàgines dels periòdics, les carreteres i els fullets de turisme. És el llenguatge del *desarrollismo*, deutor en l'econòmic dels tecnòcrates lligats a l'Opus Dei, però en el polític i cultural (informació i turisme) de l'equip de Fraga Iribarne, molt a pesar de les violentes disputes que enfrontaven a ambdós sectors del règim.

MANIFESTACION POPULAR EN VALENCIA

MILES DE PERSONAS SE
CONGREGARON PARA

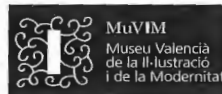

No és casual que l'última intervenció davant de les càmeres d'*Un río cambia de cauce* la protagonitze l'alcalde de la ciutat, Adolfo Rincón de Arellano. Rememorant el que succeïx i apuntant al futur immediat, conclou: «Gracias a todos, ha podido sacarse de un gran mal como fue la riada del 57 un gran bien que será esta Valencia del futuro que ya estamos intuyendo.» Quelcom així podria concloure's, *mutatis mutandis*, de l'anàlisi de les tres notícies de NODO que van afrontar la riuada: un microrrelat que feia de la necessitat virtut i acabava amb l'aclamació esperada del Cap de l'Estat, la mà sanadora de *chamán* del qual segellava l'idil·li que mantenia amb el seu poble, antany com militar, ara com a patriarca benefactor. I és que, mimetitzant unes enigmàtiques paraules que Franco mateix va pronunciar a la mort del seu inseparable Carrero Blanco, «no hay mal que por bien no venga...»

La riuà que canvià València

AQUEST CATÀLEG ACOMPANYA L'EXPOSICIÓ
«LA RIUÀ QUE CANVIÀ VALÈNCIA» REALITZADA
AL MUVIM, MUSEU VALENCIÀ DE LA IL·LUSTRACIÓ
I DE LA MODERNITAT DEL 4 D'OCTUBRE
AL 2 DE DESEMBRE DE 2007

A **D** **O** **N** **A** **Y**
EDITORIAL

Exposició organitzada pel MuVIM-Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat en col·laboració amb la Filmoteca Valenciana

Comissariat: AVAT

Direcció científica: Amando Llopis i Josep Sorribes

Coordinació del MuVIM: Carlos Pérez, Vicent Flor

Coordinació tècnica: M.ª José Hueso, María García

Textos: Josep Sorribes, Amando Llopis-ViM arqtes., Ramiro Reig,

Francisco Pérez Puche, Vicente Sánchez-Biosca, Antonio Martínez Bielsa,
Josep Vicent Boira

Disseny: Fèlix Bella

Traducció: Servici de Normalització Lingüística de la Diputació de València

Correcció: Josep Monter

Disseny muntatge: Disbauxes i Naumàquies, SL

Muntatge: Free, Manipulación de Obras de Arte, SL

Impressió: La imprenta, Comunicación Gráfica

Coberta: Contrallum des d'un pati de la plaça de l'Ajuntament actual.

Segona riuada, ocorreguda la vesprada del 14 d'octubre.

Gelatina de plata, negatiu 36. Fotografia d'Antoni Ferri

Agraïments: esta exposició ha sigut possible gràcies a la cessió d'obra dels prestataris Arxiu Antonio Ferri; Arxiu José Huguet; Biblioteca Valenciana; Arxiu Vetges Tu i Mediterrània; Tomás Conesa Llansola, Marta Conesa Llansola i Matilde Conesa Llansola; Arxiu Josep Sorribes; Arxiu Juan José Díaz Prósper; Col·legi Territorial d'Arquitectes de València.

© de les imatges: els propietaris

© dels textos: els autors

© Adonai Editorial, SL, 2007

ISBN 978-84-93548353

dipòsit legal V-4012-2007

Reservats tots el drets. No es permet reproduir cap part d'aquesta publicació, qualsevol que siga el mitjà emprat -impressió, fotocòpia, etc.-, sense el permís previ de l'editor.

El riu com a límit, amenaça i oportunitat	9
<i>Josep Sorribes</i>	
1888. Desviar el Túria per a dessecar l'Albufera	29
Notícies del projecte dels enginyers Joaquín Llorens i Andrés Soriano	
<i>Amando Llopis, VTiM arqtes</i>	
El que l'aigua s'emportà	47
<i>Ramiro Reig</i>	
Els actors de la tragèdia	67
<i>Francisco Pérez Puche</i>	
No hay mal que por bien no venga	81
En torn a algunes imatges de la riuada	
<i>Vicente Sánchez-Biosca</i>	
Apunts del reportatge d'Antonio Ferri de la riuada de València de 1957	91
<i>Antonio Martínez Bielsa</i>	
Port, ciutat de València i Poblat Marítims: 1957-2007	101
Crònica d'uns canvis	
<i>Josep Vicent Boira</i>	
Annexos	116